

ontroestbare droefheid geen literaire vorm van zelfrechtvaardiging jegens een fictieve lezer? Vormt de egotrip die deze tekst is niet de rationalisatie van een leven dat ook in haar eigen ogen onaf en onvoldaan was? Lindijer presenteert Maria als een sterke vrouw. Maar was ook die kracht geen schijn? In haar teruggetrokken leven vond ze een sociaal acceptabel compromis, maar hoe lag het voor haarzelf? Overgevoeligheid, faalangst, of spijt over haar besluiteloosheid — Maria slaagde er niet in haar verdriet te verwerken. Ligt de sleutel soms in haar levendige herinnering (decennia later!) aan de melkvlade die ze voor haar stervende moeder klaarmaakte en die even later geschild bleek? Het is de enige episode waarbij Maria ons een inkijkje in haar psyche geeft (45). Voor zoveel schuldgevoel en zo'n ontroestbare droefheid was het celleven van een slotklooster misschien een alternatief geweest. Of mogen we stellen dat deze tekst nu precies de levensvorm aangeeft waarin vrouwen uit de radicale Reformatie haar eigen alternatief voor het roomse klooster construeerden? Hoe dan ook, Maria's levensverhaal stelt in alle scherpte de vraag naar de narratieve mogelijkheden van geluk en ongeluk.

Voor deze korte tekst zou een artikel kunnen volstaan. De uitgave in boekvorm heeft de auteur verleid tot de toevoeging van allerlei genealogische en historische parafernalia die de presentatie van haar puntigheid beroven en per saldo ons zicht op Maria's persoon vertroebelen: een inleiding, transcriptie van de tekst, een becommentarieerde leeseditie, een 'uitleiding', afkortingen, vijf bijlagen, tien bladzijden noten, vier genealogische schema's (die gewonnen hadden bij een professionele blik), lijsten van archieven en literatuur, een index op personen en plaatsen. Het gevolg van deze rommelige opzet is dat men gegevens die eigenlijk bij elkaar horen op vier of vijf verschillende plaatsen verspreid aantreft. Een eindredacteur had dit boek op zijn consistentie en zijn bruikbaarheid moeten bekijken. In feite wordt het egodocument het voorwendsel voor een familiegeschiedenis: van de 71 in het register genoemde Neufvilles komen er maar 12 in het egodocument zelf voor. De vraag is dan ook of ze er hier zoveel toe doen. Verschuilt Maria haar ego niet welbewust achter haar familie en dient de historicus niet achter dat decor te gaan kijken, de coulissen in?

Willem Frijhoff

G. Macours, *Ne crimina impunita maneant. De achttiende-eeuwse Frans-Zuidnederlandse uitleveringspraktijk* (Standen en landen C; Kortrijk-Heule: UGA, 1996, 327 blz., Bfl430,-, ISBN 90 6768 216 0).

Misschien nog meer dan de uitwijzing of uitzetting roept de uitleveringspraktijk heden ten dage emotionele reacties op. Een Britse treinover die decennialang van zijn buit geniet in Zuid-Amerika of een collaborateur die ver weg in de anonimiteit aan zijn gerechte straf lijkt te ontkomen: wraakzucht doet soms het fenomeen 'verjaring' vergeten. Om een andere reden komt men de verjaring niet tegen in het boek van Macours over de uitleveringspraktijk tussen Frankrijk en de Oostenrijkse Nederlanden in de tweede helft van de achttiende eeuw.

In 1736 sloten beide staten een overeenkomst waarbij zij beloofden personen verdacht van ernstige en wrede misdrijven die op elkanders territorium zouden worden aangehouden, uit te leveren aan het gerecht dat daar om zou vragen. Oorzaak van het fenomeen was om te beginnen dat rechters niet gewoon waren personen die buiten hun ressort een delict hadden gepleegd, daarvoor strafrechtelijk te vervolgen. Men berechtte personen, ongeacht hun herkomst, als regel wegens misdrijven gepleegd in het eigen ressort of binnen de grenzen van de eigen staat. 'Externe' uitlevering, tussen soevereine staten, is een gecompliceerde zaak. Wilde men, zoals gebruikelijk was, eigen onderdanen niet uitleveren, dan kon men eventueel de oplossing

van de 'substitutie' volgen, dat wil zeggen: de rechter van het ressort waar de ('gevluchte') verdachte verblijft, neemt de procedure tegen de delinquent over van de rechter in wiens ressort het delict werd gepleegd.

De ingewikkelde praktijk van uitlevering en weigering tot uitlevering tussen de krachtige eenheidsstaat Frankrijk en de jurisdictioneel versnipperde Oostenrijkse Nederlanden wordt door Macours gedetailleerd maar overzichtelijk uit de doeken gedaan. Hij heeft daartoe breedvoerig archiefonderzoek verricht; niet alleen in de rechterlijke archieven (het grensgebied tussen beide staten kende in de Nederlanden vele autonome heerlijke strafrechters) maar ook in de nagelaten papieren der centrale overheden in Brussel en Wenen. Immers, hoewel de uitlevering ten principale een zaak is tussen rechters, kwam de uitvoerende macht er toch regelmatig aan te pas: via diplomatieke kanalen werd soms pressie uitgeoefend om een gewenste uitlevering snel te bereiken of om andere obstakels te omzeilen.

Geplaatst in het kader van het staatsvormingsproces levert de uitleveringspraktijk interessante casus op. Om één belangrijk voorbeeld te noemen: het Oostenrijkse regime slaagde er niet in het Brabants-Limburgse privilege dat uitlevering van eigen burgers verbood (Blijde inkomste 1356), effectief uit de weg te ruimen. De Brabantse Staten wilden er niet van horen en zo bleef de rechtsuniformering in de Zuidelijke Nederlanden een illusie.

Niet alleen van die barrières maar ook van de diplomatieke manoeuvres heeft Macours de achtergronden uitgezocht. Soms leidde arrestatie, gevolgd door de beslissing om niet uit te leveren, tot vrijlating van verdachten — en zelfs van uit de gevangenis ontsnapte veroordeelden. Lukte de uitlevering niet dan liet de andere partij de zaak na verloop van enige tijd maar rusten; van verjaring wordt niet gesproken. Een consequentie die velen toen al verdroot. In 1736 noteerden de Gentse schepenen de Latijnse wens die Macours in de titel van zijn boek citeert (vergelijk 104). De auteur heeft de circa honderd gevallen diepgaand bestudeerd, evenals de diplomatieke en politiek-juridische verwickelingen waartoe ze vaak aanleiding gaven. Macours geeft zich ook rekenschap van nog andere factoren die een soepele interstatelijke uitlevering in de weg konden staan (bijvoorbeeld het asielrecht — dat in Frankrijk toen allang was afgeschaft). Naar mijn smaak heeft de auteur op evenwichtige wijze inzicht gegeven in een boeiend strafrechts- en staatsrechtshistorisch verschijnsel.

Achter de schermen — in de niet vernietigde archieven — kan worden achterhaald dat serieus gepoogd werd individuele rechtsbescherming te laten gelden. Soms echter overwon de staatsraison. Een bezwaar aan het boek is het ontbreken van registers. Het is zo niet te hanteren om zaken of personen erin na te slaan (bijvoorbeeld: waar komt het asielrecht van pas?). Dit euvel wordt maar zeer ten dele ondervangen door het chronologisch geordende overzicht der uitleveringsgevallen (303-310).

A. H. Huussen jr.

M. Hoff, *Johanna Cornelia Ziesenis-Wattier (1762-1827). 'De grootste actrice van Europa'* (Paddemoesreeks I; Leiden: Astraea, 1996, 184 blz., f39,95, ISBN 90 75179 07 3).

Marlies Hoff presenteert in dit boek de eerste moderne biografie in monografievorm van de actrice die in de toneelhistoriografie als de grootste van Nederland, zelfs, zoals de subtitel van het boek aanduidt, van Europa werd, of wordt, beschouwd: Johanna Cornelia Wattier. Het boek beschrijft in vijf hoofdstukken achtereenvolgens de biografische gegevens van de actrice die, na in 1777 door haar moeder als actrice aan de 'Heeren Commissarissen' van de Coolsingel-schouwburg te zijn gepresenteerd, van 1780 tot 1815 regulier werkzaam was aan de Amster-